

International JOURNAL of SOCIAL and HUMANITIES SCIENCES RESEARCH (JSHSR)

Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi

Received/Makale Geliş 11.06.2023
Published /Yayınlanma 31.08.2023
Volume/Issue (Cilt/Sayı)-ss/pp 10(98), 2027-2038

10.5281/zenodo.8306918
Araştırma-İnceleme Makalesi
ISSN: 2459-1149

Ahmet CAN
<https://orcid.org/0000-0002-0429-5913>
Milli Eğitim Bakanlığı, Diyarbakır/ TÜRKİYE

Dede Korkut Hikâyeleri'ndeki Kadın Tipleri ve Kadınlar

Types of Women and Women in Dede Korkut Stories

ÖZET

Asıl adı 'Kitab-ı Dede Korkut ala Lisan-ı Taife-i Oğuzan' olan ve günümüzde daha çok Dede Korkut Hikâyeleri olarak bilinen eser, bütün Türk dünyasının değeridir. Hem Oğuzların yaşamlarını hem de inançları yönünden Türk edebiyatı için önem teşkil etmektedir. Dede Korkut Hikâyelerindeki sözlü anlatılar bize yazıya geçmeden önceki sözlü ürünler hakkında da bilgiler verilmektedir. Dede Korkut Hikâyelerinin dört nüshası vardır ve yeni bulunan Salur Kazan'ın Yedi Başlı Ejderhayı Öldürmesi Hikâyesi ile beraber toplam bir önsöz ve 13 hikâyeden oluşmaktadır. Hikâyelerdeki kahramanlar vasıtasıyla Türk töresi hakkında da bilgiler edinilmektedir. Kadının cesur, kahraman olduğu, her kadının maiyetinde 40 genç kızın olduğu, kahramanlık yapmadan çocuklara isim verilemeyeceği gibi pek çok gelenekten bahsedilmektedir. Dede Korkut Hikâyelerindeki kadınlar birer örnek tiptir. Birer anne, birer eş, birer sevgilidir. Bu kadınlar (Selcen Hatun, Banu Çiçek, Burla Hatun vd.) Oğuzlarda kadının ne kadar önemli olduğu, kadınlara ne kadar değer verildiğinin anlaşılması açısından önem teşkil etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Dede Korkut, Kadın, Töre, Selcen Hatun, Burla Hatun, Banu Çiçek.

ABSTRACT

The work, whose real name is 'Kitab-ı Dede Korkut ala Lisan-ı Taife-i Oğuzan' and today more commonly known as Dede Korkut Stories, is the value of the whole Turkish world. It is important for Turkish literature in terms of both the lives and beliefs of the Oghuzs. Oral narratives in Dede Korkut Stories are also given to us about the oral products before writing. There are four copies of Dede Korkut Stories and it consists of a preface and 13 stories in total, together with the newly found The Story of Salur Kazan Killing the Seven-Headed Dragon. Information about Turkish tradition is also obtained through the heroes in the stories. Many traditions are mentioned, such as that women are brave and heroic, that each woman has 40 young girls in her entourage, that children cannot be named without being heroic. The women in Dede Korkut Stories are an exemplary type. They are a mother, a wife, a lover. These women (Selcen Hatun, Banu Çiçek, Burla Hatun etc.) are important in terms of understanding how important women are among the Oghuzs and how much value is given to women.

Keywords: Dede Korkut, Woman, Ceremony, Selcen Hatun, Burla Hatun, Banu Çiçek.

1. GİRİŞ

Asıl adı 'Kitab-ı Dede Korkut ala Lisan-ı Taife-i Oğuzan' olan Dede Korkut Hikâyeleri Türk edebiyatının kimine göre en iyi, en önemli yapı taşlarından biridir. Mehmet Fuat Köprülü'nün 'Bütün Türk edebiyatını terazinin bir tarafına Dede Korkut Hikâyeleri'ni bir tarafa koysanız Dede Korkut Hikâyeleri ağır basar.' sözü onun ne kadar değerli bir eser olduğunu bize açıkça gösterir. Adından da anlaşılacağı gibi Oğuzların yaşamlarını, geleneklerini, kendi aralarında (İç Oğuz Taş Oğuz mücadelesi) ve diğer devletlerle olan savaşlarını, mücadelelerini konu alan bir eserdir. Bu eser, hem İslam öncesi hem de İslam sonrası izleri içinde barındırır. İslam sonrası izleri barındırmasına en iyi kanıt 'Duha Koca Oğlu Deli Dumrul' hikâyesidir. Bu hikâyede Deli Dumrul'un Azrail ile mücadelesi anlatılır.

Oğuz Türklerinin yaşayışlarını, mücadelelerini anlatan Dede Korkut Hikâyeleri'nin 4 nüshası vardır. Vatikan nüshası, Dresten nüshası, Türkmenistan diğer adıyla Günbed nüshası ve Bursa nüshası. Asıl nüsha, Dresden Kral Kütüphanesinde bulunmaktadır (Binyazar, 1996). İtalyan bilgini Ettore Rossi de Dede Korkut kitabının yeni bir yazmasını Vatikan kitaplığında bulmuş "Un nuovo manoscritto del kitab-i Dede Qorqut" adlı yazısında bu önemli buluşundan söz açmış ve yazmayı tanıtmıştır (Binyazar, 1996). Vatikan nüshası, bir ön söz ve 6 hikâyeden oluşmaktadır ve eksik bir nüshadır. Dresten nüshası bir ön söz ve 12 hikâyeden oluşmaktadır. Günbed nüshası bulunana kadar sadece 12 hikâyenin varlığı bilinmektedir. En son Bursa yazması bulunmuştur ve son olarak hikâyelerle ilgili bize yeni bilgi veren Türkmenistan nüshası yani Günbed nüshası diğer nüshalardan farklıdır ve şimdiye kadar bilinen 12 boya ilave olarak 13. boya da ortaya çıkarmıştır. Bu nüsha 'Soylamalar ve 13. boy: Salur Kazan'ın Yedi Başlı Ejderhayı Öldürmesi'nden oluşmaktadır. Bundan da şunu çıkarılabilir ki yeni nüshalara da ileriki dönemlerde rastlayabiliriz. Çünkü

bir sürü boy vardır ve o boylarda da bir sürü beyden bahsedilmektedir. O beylerin de hayatını, mücadelelerini anlatan hikâyeler olabilmektedir.

Dede Korkut kitabındaki hikâyeler şunlardır:

1. Dirse Han Oğlu Boğaç Han Boyu
2. Salur Kazan'ın Evinin Yağmalandığı Boy
3. Kam Büre Bey Oğlu Bamsı Beyrek Boyu
4. Kazan Bey Oğlu Uruz Bey'in Tutsak Olduğu Boy
5. Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Boyu
6. Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı Boyu
7. Kazılık Koca Oğlu Yegenek Boyu
8. Basat'ın Tepegöz'ü Öldürdüğü Boy
9. Begin Oğlu Emren'in Boyu
10. Uşun Koca Oğlu Segrek Boyu
11. Salur Kazanın Tutsak Olup Oğlu Uruz'un Çıkardığı Boy
12. İç Oğuz'a Taş Oğuz Asi Olup Beyrek Öldüğü Boy
13. Salur Kazan'ın Yedi Başlı Ejderhayı Öldürdüğü Boy

Dede Korkut Hikâyeleri bugüne kadar bütün olarak iki defa neşredilmiştir. Bunlardan biri 1916'da Kilisli Rıfat tarafından Arap harfleri ile yapılan neşir olup aşağı yukarı bir nakilden ibarettir. İkincisi 1938'de Orhan Şaik Gökyay tarafından yapılan neşirdir. Her iki neşir de Dede Korkut kitabının asıl nüshasına göre değil, o nüshanın bozuk bir nüshasına dayanmaktadır. Asıl nüshaya dayanmamakla beraber Orhan Şaik Gökyay neşri başarılı bir ilk okuyuş olarak eseri ilk defa iyi bir şekilde ele almış ve uzun zaman ihtiyacı karşılayarak son zamanlara kadar bu sahanın başarılı eseri olarak değer görmüştür. (Ergin, 2021). Dede Korkut Hikâyelerinin asıl nüshalarını baz alıp karşılaştırarak bilimsel bir çalışma yapan ilk kişi ise Muharrem Ergin'dir. (Dede Korkut Kitabı 1-2).

Dede Korkut Hikâyeleri'nde kitaba adını da veren Dede Korkut, Korkut Dede veya Dedem Korkut bilge, alp tipi bir karakterdir. Kendi şahsi hikâyesi olmamasına rağmen Dede Korkut eserin adı olmuş ve bu Dede Korkut'un önemli, saygı duyulan bir şahsiyet olduğunu göstermektedir. Bütün hikâyelerin sonunda Dede Korkut çağrılır ve gelir, dua eder, nasihatlerde bulunur ve ad koyar.

Dede Korkut Hikâyeleri'nde pek çok motife rastlanmaktadır. Ad koyma, at, kılıç, ok, yay, kadın, rüya, çocuksuzluk, anne gibi motifler kullanılmıştır. Yer yer diğer motiflerden de bahsedileceği gibi, çalışmada Dede Korkut Hikâyeleri'nde adı geçen kadınlar ve kadın tipleri de ele alınacaktır. Kadın, Dede Korkut Hikâyeleri'nde hem bir anne, bir eş, bir yavuklu hem de alp tipinde bir kişi olarak karşımıza çıkmaktadır.

2. DEDE KORKUT HİKÂYELERİ'NDE KADINA BAKIŞ

Bütün toplumlarda aile önemli bir yer tutar. İnsanları bir arada tutan ailedir. Ailenin de en önemli kişisi kadındır. Kadın, soyun devamı açısından önem teşkil etmektedir. Kadın yuva kurar, çocuk bakar, çocuk büyütür, onları eğitir. Kadın fedakârdır. Dede Korkut Hikâyeleri'nde Mukaddime kısmında kadın dörde ayrılmıştır. Bunlar:

1. Solduran sop olan kadın
2. Dolduran sop olan kadın
3. Evin dayanağı olan kadın
4. Ne kadar söylersen söyle bayağı olan kadın (Özsoy, 2008).

Mukaddime kısmında yine bu dört tip kadının nasıl olduklarından, özelliklerinden de bahsedilmiştir. İdeal olan kadın tipinin hangisi, insanın hangi tip kadından uzak durması gerektiği anlatılmıştır.

Dede Korkut Hikâyeleri'nde kadın, erkeğin yapabildiği her şeyi yapar. Cesurdur, yiğittir. Kadının erkekten aşağı kalır yanı yoktur; ok atar, kılıç kullanır, savaşır. Türk destanlarında da hikâyelerinde de bu durum böyledir.

Türklerde kadın toplantılarda beyin yanına oturur, toplantıda bulunurdu. Siyasi olarak da sosyal olarak da sözleri geçerdi. Dede Korkut Hikâyeleri'nde kadın, kadınlıkları gereği 40 ince belli kızdan oluşan bir maiyete sahiptir. Kadın nereye gitse bu kırk ince belli kız da onunla beraber giderlerdi. Hanımlarının yanlarından ayrılmazlardı. Kadının kendilerine ait kızıl çadırları olup orada kalırlardı. Kendilerine ait bir alanları vardır.

İbni Batuta, Dede Korkut Hikâyeleri'nin yazıldığı dönemde yaşamış ve seyahatnamesinde her hatunun kendine mahsus şaşalı arabalarda, yanlarındaki kalabalık cariye ve başka hizmetkârlarla seyahat ettiğini; görüşebildiği kadınların her birinin ülkeye gelen elçi ve seyyahlarla ilgilendiklerini, onları kabul edip ihtiyaçlarını karşıladıklarını anlatır. Bu hatunların gelenlerle ciddi meseleler konuşan, fikir alınan yüksek yaradılışlı kerem ve ahlak bakımından benzerini göremediği bir üstünlüğe sahip kadınlar olduğunu söyler (Batuta, 1971).

3. DEDE KORKUT HİKÂYELERİ'NDE ANNELİK

Kadınlar, beylerine eş olmanın yanı sıra hem kendi anne babası için bir evlat hem de çocukları için bir annedir. Anneliğe kutsal olarak bakılır ve Dede Korkut Hikâyeleri'nde anneler çok değer görür. Anne olan kadın çocuklarına, eşlerine bağlı, sadık kişilerdir. Çocuklar da annelerinin üzerine titrer, sevip sayarlardı. Salur Kazan'ın boyunun yağmalandığı hikâyede Salur Kazan avdayken boyu yağmalanır, çocuğu, eşi, annesi, kırk ince belli kız, hazinesi, eşyaları alınıp götürülür. Salur Kazan, yağmacı kâfir Şöklî Melik'e gidip:

Be hey Şöklî Melik!
 Gölgeği altın çadırımı götürmüşsün,
 Sana gölge olsun.
 Ağır hazinemi, altın akçemi götürmüşsün,
 Sana harçlık olsun.
 İnce belli kırk kız ile Burla Hatun'u götürmüşsün,
 Sana tutsak olsun.
 Kırk yiğit ile oğlum Uruz'u götürmüşsün,
 Kulun olsun
 Tavla tavla şahbaz atlarımı götürmüşsün,
 Sana binit olsun.
 Katar katar develerimi götürmüşsün,
 Sana yüklet olsun.
 Yaşlı anamı götürmüşsün be hey kâfir,
 Anamı ver bana.
 Savaşmadan vuruşmadan bırakıp döneyim, belli bil, dedi (Velieçoğlu, 2019).

Bu hikâyeden anneye verilen önemi, değeri açıkça görmekteyiz. Çocuklarının zarar görmesi anneler için felaket demektir. Kazan'ın Oğlu Uruz'un Tutsak Olması hikâyesinde de Salur Kazan'ın eşi Burla Hatun, oğlunu Kazan'ın yanında görmeyince dünya başına yıkılır. Aynı şekilde Dirse Han Oğlu Boğaç Han Hikâyesinde de av sırasında yanındaki adamlarının sözüne aldanıp oğlu Boğaç'ı okla vuran Dirse Han, evine oğlu olmadan döner. Oğlunu görmeyen Dirse Han'nın eşi, Boğaç'ın annesinin dünyası başına yıkılır, bağıri yanar:

Berü gel başum bahtı, ivüm tahtı,
 Han babamun güyegüsi,
 Kadın anamun sevgüsü,
 Atam anam virdüğü,
 Göz açuban gördüğüm,
 Könül virüp sevdüğüm,
 A Dirse Han!

...

Ağır hazine, bol leşker alayın,
 Azgun dinlü kâfire ben varayım,
 Paralanup kazılık atumdan inmeyinçe,
 Yinüm-ile alça kanum silmeyinçe,
 Kol, bud olup yir üstine düşmeyinçe,
 Yalunuz oğul yollarından dönmeyeyim!
 Yalunuz oğul haberini a Dirse Han digil mana!
 Kara başum kurban olsun bu gün sana, der (Ergin, 2021).

Evlât acısına dayanmaz bir anne. Yüreği parçalanır. Boğaç Han'ın annesi de yanına 40 ince belli kızı da alıp, kılıcını kuşanıp, atına binerek oğlunu aramaya koyulur. Burada Dirse Han'ın hanımı alp tipi kadının da özelliklerini gösterir.

Eğitim konusunda da anne, kızının rol modelidir. Kız çocuk ahlakı, dürüstlüğü, iyi bir insan olmak gibi her şeyi annesinden öğrenir. Anne kızına gereken eğitimi aksatmadan verir. Dede Korkut Hikâyeleri'nde de annenin kızının eğitiminden bahseder. Mukaddime kısmında kız çocuklarının eğitimine önem verildiğinden ve onları eğitmek gerektiğinden annenin bu görevi üstüne aldığından bahsedilmektedir. Ancak babanın sorumlu olmadığı sonucuna da varamayız çünkü çocukların eğitiminde her iki ebeveynin de sorumluluğu bulunmaktadır. 'Kız anadan görmeyinçe öğüt almaz, oğul atadan görmeyinçe sufra çekmez.' (Ergin, 2021).

4. DEDE KORKUT HİKÂYELERİ'NDE HANIM VE EŞ

Dede Korkut Hikâyeleri'nde eş fedakâr, sadık, iffetli bir kadın olarak karşımıza çıkar. Eş, her zaman kocasına bağlıdır, eşini sever, sayar. Koca ölse dahi başkasıyla evlenmez. Duha Koca Oğlu Deli Dumrul hikâyesinde Azrail'e bir can bulması gereken Deli Dumrul, annesinden ve babasından beklediği cevabı alamaz. Karısına gittiğinde karısı, ona seve seve canını verebileceğini söyler. Kadın kocasına her şeyini feda eder, onun yokluğuna dayanamaz. Deli Dumrul'un eşi, daha önce de bahsettiğimiz Dede Korkut'un Mukaddime kısmında geçen dört kadın tipinden 'Ayşe Fatma soyundan' denilen kadın tipine örnektir.

Salur Kazan'ın Evinin Yağmalandığı Hikâyede Burla Hatun yakalanmasına, esir düşmesine rağmen kimliğini açıklamaz, eşinin namusunun kirlenmesine müsaade etmez, iffetini korur. Bu uğurda oğlunun ölümüne bile katlanmayı göze alır.

Başka bir hikâyede, Dirse Han Oğlu Boğaç Han'da Dirse Han'ın çocuğu olmadığı için Kam Gan Oğlu Bayındır Han'ın tertiplemediği yemekte hor görülür, dışlanır. Kızgın bir şekilde karısına gider ama karısı eşiyle konuşup onu sakinleştirir, öğüt verir, ne yapması gerektiğini söyler. Buradan da kadının Dede Korkut Hikâyeleri'nde nasihat eden, sözü dinlenen kişiler olduğunu anlaşılmaktadır.

Eş aynı zamanda kocası için cesurca savaşır da. Kocasını zor durumda olduğunda çekinmeden kılıcını alıp, atına binerek onu kurtarmaya gidecek kadar alp tipi bir kadındır. Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı Hikâyesinde Kan Turalı uykudayken kâfirler gelir ve ona saldırır, Kan Turalı zor durumdadır. Kan Turalı'nın hanımı Selcen Hatun da korkusuzca atına binip kocasına yardıma gider.

5. DEDE KORKUT HİKÂYELERİ'NDE GEÇEN KADINLAR

5.1. Banu Çiçek

Eski Türklerde ve Oğuzlarda kadınlara değer verildiğinin, kadınların önemsendiğinin göstergesidir Dede Korkut. Dede Korkut Hikâyeleri'ndeki kadınlara baktığımızda her bir kadın bir örnek tiptir. Biri fedakâr tip, biri ideal eş tipi, biri alp tipi, biri sadık kadın tipi, biri de anne tipidir. Dede Korkut'ta Kam Püre Oğlu Bamsı Beyrek hikâyesinde geçen Banu Çiçek de işte bu kadın tiplerinden hem alp tipinin hem de sadık eş, kadın tipinin özelliklerini gösterir. Banu Çiçek, ilk olarak alp tipi savaşçı bir kadındır. Ok atar, kılıç kullanır, at biner, cesur bir kadındır. Ki zaten Dede Korkut Hikâyeleri'nde erkek, bir kadında bu özelliklerin olmasını beklerdi. Pasif, evinde oturan, hiçbir şey yapmayan, Kan Turalı'nın ifadesiyle cicili bicili kız istemezlerdi erkekler.

Kam Püre Oğlu Bamsı Beyrek'in babası Kam Püre evlenme yaşı gelen oğluna nasıl bir kız istersin oğul diye sorar, Bamsı Beyrek'in cevabı o dönemin kadın özelliklerini bariz bir şekilde gösterir.

‘Baba mana bir kız alı vir kim men yirümden turmadın ol turmah gerek, men kara koç atuma ol binmeh gerek, men karımuma varmadın ol mana baş getürmek gerek, bunun gibi kız alı vir baba mana didi. Babası Pay Püre Han aydur: Oğul sen kız dilemezsin kendüne bir hampa¹ ister-imişsin...’ (Ergin, 2021).

Kadın, Oğuzlarda cesur, yiğit olmalıydı. Yeri geldiğinde kendini, eşini, çocuklarını savunabilmelidir. Göçebe bir hayat yaşayan Oğuzlarda sürekli baskınlar yapıldığı için kadın erkek demeden her bireyin kılıç kullanması, at binmesi normal karşılanırdı.

Bütün Oğuzların beyi olan Kam Gan Oğlu Han Bayındır beylerine ziyafet verir. Pay Püre diye bir bey de orada bulunmaktadır. Pay Püre oğlu olmadığı için üzülür, ağlar. Ziyafette çocuğu olmadığı için üzülen bir bey de Pay Biçen’dir. Han Bayındır, iki bey için dua ister oradaki diğer beylerden. Pay Biçen, kızı olursa Pay Püre’nin oğluna vereceğini söyler, beşik kertme yaparlar şimdiden. Günümüzdeki evlilik âdeti beşik kertmenin çok eskilere dayandığının da göstergesidir. Aradan belli bir zaman geçer. Pay Püre’nin bir oğlu, Pay Biçen’in bir kızı olur. 15 yıl sonra erkek çocuk büyür. Kâfirler, bezirgânlara saldırır, Pay Püre’nin oğlu gider bezirgânları kurtarır. Yiğitlik, kahramanlık gösterir. Babası Dede Korkut’u çağırır ve oğluna Dede Korkut’tan ad koymasını ister. Burada ad koyma motifini görüyoruz. Ad koyma motifi Dede Korkut’ta sıkça rastladığımız bir motiftir. Erkek çocukların, bir kahramanlık yapana kadar gerçek bir isimleri yoktur. İsimsiz de gezmiyorlar, takma isim, lakap diyebileceğimiz isimlerle çağrılırlardı. Kahramanlık beklenirdi ama bu kahramanlık da gidip kasti bir cinayet, vurma kırma değil, ad alacak kadar bir yiğitlik göstermek yeterliydi. O yüzden Pay Püre’ye bezirgânlara oğlun bizi kâfirlerden kurtardı dediklerinde Pay Püre de oğluma ad koyacak kadar var mıdır, der:

‘Mere bu oğlana ad koyasınca var-mıdır didi. Beli sultanum artuktur didiler.’ (Ergin, 2021).

Dede Korkut gelir, oğlana Boz Aygırlı Bamsı Beyrek adını verir.

Beyler bir av düzenlerler ve Bamsı Beyrek bir geyiği kovalar. Geyik gide gide yavuklusunun, beşik kertmesinin otağının yanına gelir. Banu Çiçek kendisini tanıtmaz ve Banu Çiçek’in dadısı diye tanıtır. Bamsı Beyrek’i denemek ister.

‘gel imdi senün-ile ava çikalum, eger senün atun menüm atımı kiçer-ise onun atını dahı kiçersin, hem senün-ile oh atalum, meni keçer-isen anı dahı kiçersin ve hem senün-ile güreşelüm, meni başar-isen anı dahı başarısın didi. Beyrek aydur: Hoş, imdi atlanun. İki atlandılar, meydana çıkdılar. At depdiler, Beyrek atı kızun atımı kiçti. Oh atldılar, Beyrek, kızun okın yardı. Kız aydur: Mere yiğit menüm atımı kimse kiçtigi yok, ohumu kimse yarduğı yok, imdi gel senün-ile güreş turalum didi. Beyrek atdan indi. Karvaşdılar, iki pehlivan olup bir birine sarmaşdılar. Beyrek götürür kızı yire vurmak ister, kız götürür Beyregi yire vurmak ister. Beyrek bunaldı, aydur: Bu kıza basılacak olur-istem Kalın Oğuz içinde başuma kahınc² yüzüme tohınc³ derler didi (Ergin, 2021)

Kadının evleneceği erkeğin yiğitlik göstermesini beklemesi Dede Korkut’un başka hikâyelerinde de geçmektedir. Kadın, evleneceği adamın güçlü, yiğit olmasını isterdi ve bunun için bazı sınavlardan geçirirdi. Aynı zamanda kadının da evliliklerde sözü geçtiğinin de bir göstergesidir. Kadın istemezse, erkek kadının istediği yiğitlikleri göstermezse evlenmezdi.

Banu Çiçek, onunla at yarışırır, kılıç kullanır, ok atar. Hepsinde de Bamsı Beyrek kazanır ve sonunda Banu Çiçek kendisini tanıtır. Yüzük takarlar ve aralarında nişanlanırlar. Düğün yapacakları sırada Bayburt hisarının beyi 700 kâfirle gelip Bamsı Beyrek’i ve 39 yiğidini tutsak eder. Bunu duyan Banu Çiçek:

‘Vay al duvağum iyesi
Vay alnum başum umudı
Vay şah yigidüm vay şahbaz yigidüm
Toynça yüzine bakmadugum hanum yigit
Kanda gitdün beni yalunuz koyup canum yigit
Göz açuban gördüğüm
Könül ile sevdüğüm
Bir yasdukda baş koyduğum
Vay Kazan Bigün mağı

¹ Yoldaş, ayakdaş, ayak uyduran.

² Ayıp, kusur.

³ Dokunak, hüzn.

Vay kalın Oğuzun imrençesi Han Beyrek' diye ağlar ve karalar giyer (Ergin, 2021)

Kadının nişanlısına, sevdiğine olan sevgisi sonsuzdur.

Aradan 16 yıl geçer ve Bamsı Beyrek'ten haber alınmaz, ne ölüsünden ne dirisinden. Deli Karçar, Bayındır Han'a gelip Beyrek'in dirisini getirene hediyeler, ölüsünün haberini getirene kız kardeşi Banu Çiçek'i vereceğini söyler. Yalancı oğlu Yaltacuk isimli birisi gidip vaktinde Beyrek'in kendisine verdiği gömleği kana bulayıp Beyrek'in öldüğü haberini getirir. Banu Çiçek'i almak için küçük düğünü yapar, büyük düğün için de süre koyarlar. Beyrek de Bayburt Beyi'nin kızı sayesinde hisardan kurtulur ve Oğuz'a gelir. Eline kopuzunu alıp eve gelir ama kendisini tanıtmaz. Banu Çiçek ile Yaltacuk'un düğününde güveyi, Budak, Uruz, Yigenek ve Şir Şemseddin ok atarlar. Beyrek diğer ok atanları över ama güveyi söver, Yaltacuk'a kızıp okunu çekmesini söyler. Beyrek ok atarak güveyinin yüzüğünü parçalar. Kazan Bey de deli ozan Beyrek'e o günlük beylğini verir. Her şeyde serbest bırakır. Deli ozan her yeri dağıtır ve gelinin otağına gelir. Gelinin oynamasını ister. Gelin ilkin oynamak istemez. Sonra razı olur, oynar. Beyrek gelinin parmağındaki nişan yüzüğünü görür ve kendisini tanıtır (Ergin, 2004). Banu Çiçek, ozanın Bamsı Beyrek olduğuna inanmaz. Beyrek de:

Alan sabah han kızı yirümden turmadum-mı
Boz aygırın biline binmedüm-mi
Senün ivün üzerine şığın geyik yıkmadum-mı
Sen meni yanuna kığırmadun-mı
Senün-ile meydanda at çapmaduk-mı
Senün atunu menüm atım kiçmedi-mi
Oh atanda men senün ohunu yarmadum-mı
Güreşle men seni başmadum-mı
Üç öpüp bir dişleyüp
Altun yüzüğü parmağına kiçürmedüm-mi
Sevişdüğün Bamsı Beyrek men degül-miyem' (Ergin, 2021).

Beyrek böyle söyleyince Banu Çiçek tanıdı onu. Ayağına kapanır.

Banu Çiçek, alp tipinin özelliklerini fazlasıyla gösteren bir tiptir. Onun yanında sevdiğine, yavuklusuna sadık da bir kadındır. 16 yıl boyunca Beyrek'ten haber alamamasına rağmen, öldü haberi almasına rağmen umudunu kaybetmez ve onun yolunu gözler. Beyrek'in verdiği yüzüğü çıkarmaz, başkasıyla evlenirken bile ona sadık kalır. Onun ölmediğini öğrendiğinde de sevgisini gösterir. Beklemesinin karşılığını da Beyrek'e kavuşmakla alır. Sadık eş tipi Dede Korkut'un diğer hikâyelerindeki kadınlarda da mevcuttur.

5.2. Sarı Donlu Selcen Hatun

Dede Korkut Hikâyeleri eski Türklerde kadının bulunduğu yeri bizlere göstermektedir. Yuvayı kadın kurar, kadın aileyi bir arada tutar. Çocuğunu eğitir, annesinden babasından öğrendiklerini, gördüklerini ona anlatıp öğretir. Kültürel birikimini aşılar. Bir toplumda kadın ayaklarının üstünde durabiliyor, sözü geçiyorsa o toplum gelişir, ilerler. Dede Korkut Hikâyeleri'nde de kadın eğitime önem verildiğini öğreniyoruz. Oğuz Türklerinde kadın saygı duyulan kişilerdir. Bazen Boğaç Han hikâyesinde olduğu gibi kadın kocasına nasihat eder, bazen oğluna, kocasına olan sevgisi için at binip savaşı, bazen Deli Dumrul hikâyesinde kocası için canını seve seve feda eden fedakâr bir kadın rolündedir.

Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı Hikâyesinde geçen Selcen Hatun, alp tipine bir örnektir. Selcen Hatun, Trabzon tekmurunun kızıdır. Evlenme yaşı gelmiş ve kendisiyle evlenecek olan kişide bazı özelliklerin olmasını ister. Bamsı Beyrek Hikâyesindeki Banu Çiçek'le benzerlikler görmekteyiz. Kendisiyle evlenecek olan kişi kahraman, güçlü ve yiğit olmalıdır. Çünkü kendisi de bu özellikleri taşımaktadır. At biner, ok atar, kılıç kullanır. Oğuz Türklerinde zayıf, güçsüz kişiler pek beğenilmez hatta erkeğe bir yiğitlik, kahramanlık yapmadığı takdirde kendisine ad bile konmazdı. Ad alacak kadar bir kahramanlık yapan kişiye Dede Korkut gelip ad verirdi. Boğaç Han ve Bamsı Beyrek'te olduğu gibi. Kanlı Koca, oğlu Kan Turalı'yı evlendirmek ister. Oğluna nasıl bir kız istersin, diye sorar:

‘Kan Turalı aydur: Baba men yirümden turmadın ol turmuş ola, men kara koç atuma binmedin ol binmiş ola, men kanlı kâfir iline varmadım ol varmış mana baş getürmüş ola didi. Kanlı Koca aydur: Oğul sen kız istemez-imişsin bir cılasun⁴ bahadır ister-imişsin. Kan Turalı aydur: Beli canum baba eyle isterem, pes varasın cici bici türkmen kızı alasın, nagahandan tayanam üzerine düşem karnım yırtıla didi.’ (Ergin, 2021)

Kan Turalı da Bamsı Beyrek gibi yiğit, kahraman bir kız ister. Cicili bicili Türkmen kızı istemez. Buradan Dede Korkut’taki kadınların hepsinin yiğitlik, alp tipi kadın olmadığını çıkarılabilir. Oğuzlarda ev kızı diyebileceğimiz kızların varlığı olsa da bu Dede Korkut hikâyelerindeki bazı kahramanlarımızın ilgisini çekmez. Kahramanlarımız daha çok ne istediğini bilen, erkek tipi diyebileceğimiz cesur kadınlar isterdi.

Kan Turalı bu vesileyle İç Oğuzu Dış Oğuzu her yeri arar ama istediği özellikte kızı bulamaz. En sonunda Trabzon tekfurunun kızı Selcen Hatun’u bulur ama Selcen Hatun’un istediği bazı engelleri geçmesi gerekmektedir. Çünkü Selcen Hatun alp tipinin bütün özelliklerini barındırır. Banu Çiçek’ten daha fazla alp tipi bir kadındır. At biner, ok atar, kılıç kullanır, savaşır.

Kan Turalı, Selcen Hatun’u alabilmek için karşısına çıkacak olan canavarları yenmesi gerekmektedir. Sırasıyla önce boğayı, sonra aslanı ve en son da deveyi yener. Selcen Hatun’u alır. Kız da sınavı geçtiği için Kan Turalı’ya razı gelir. Eve dönüş yolunda bir yerde duraklarken Kan Turalı uykuya dalar. Selcen Hatun’un önsezileri güçlüdür. Onu seven kişilerin gelip Kan Turalı’yı öldürmelerinden korkar:

“Ol zamanda Oğuz yiğitlerine ne kaza gelse uyhudan gelür-idi. Kan Turalının uyhusu geldi uyudu. Uyur-iken kız aydur: Menüm muhiblerüm çohdur, nâgâh⁵ ılgar⁶ -ile gelmesün, tutuban yigidüm öldürmesünler, ağça yüzlü men gelini tutup atam anam ivine iletmesünler didi. Kan Turalının atını için tutdı geydürdi, kendü dahi için tutdı geyindi, süñüsün eline aldı, bir yüksek yire çıhdı, gözledi... Selcen Hatun at oynatdı, Kan Turalının önüne kiçdi...Burada Selcen Hatun at şaldı. Karımın başdı kaçanın kovmadı aman diyeni öldürmedi. Eyle şandı kim yağı başıldı. Kılıcınıñ balçağı kan, odaya geldi,...” (Ergin, 2009).

Atı hazırlatır, zırhını giyer ve bekler. Düşündüğü de olur. Kâfirler saldırır. Kan Turalı uyandığında Selcen Hatun atına binmiş savaşırken görür onu. Kadın kocası için, sevdiği için savaşır, canını ortaya koyar. Selcen Hatun, Kan Turalı’yı kurtarır cesareti, yiğitliği sayesinde. Kan Turalı bunu kendisine yediremez. Diğer beylerin bir kadın tarafından kurtarıldığını duyarlarla küçük düşeceğinden, alay edileceğinden korkar ve Selcen Hatun’a meydan okur. Kan Turalı her ne kadar evlenmek için yiğit, cesur bir kız istemiş olsa da bir kadın tarafından kurtarılmak ona ağır gelir, yakıştıramaz kendisine. Kan Turalı Selcen Hatun’u öldürmek ister. Selcen Hatun ise onunla konuşup vazgeçirmeye çalışır, başaramaz. Selcen Hatun müthiş bir ok atıcısıdır ve Kan Turalı’ya inanılmaz bir ok atar. Kan Turalı şaşırır. Selcen Hatun’un bu ustalığını görür ve barışmaya ikna olur.

“...Kan Turalı zebun⁷ oldı / At ardına aldum çıkdım diyessin / Gözüm döndi köñlüm gitdi / Öldürürem seni / didi. Selcen Hatun hal nidügin bilüp şoylanmış, görelüm hanum ne şoylanmış: Aydur: Big yigit / Öginür-ise er öginsün aşlandur / Öginmeklik ‘avratlara bühtandur⁸ 36 / Öginmek-ile ‘avrat er olmaz /... / Kâdir Allah bilür men saña / Mûnisem yaram kıyma maña / didi. Kan Turalı aydur: Yoh elbetde öldürsem gerekdür didi. Kız kakıdı, aydur: Mere kavat oğlı kavat men aşığa kulpa yapışuram, sen yuharu kulpa yapışursın, mere kavat oğlı ohuñ-ile-mi kılıcuñ-ile-mi gel berü söyleşelüm didi... Kız bir oh-ile Kan Turalıyı atdı. Şöyle kim başında olan bit ayağına indi. İlerü gelüp Selcen Hatunı kuçaklayup barışmışlar şorışmışlar.” (Ergin, 2009-I: 196-197).

Selcen Hatun’un Kan Turalı’dan daha usta bir okçu olmasına ayrı bir parantez açmak gerekir. Kadının güçlü olması kocaya güven verir, kocayı mutlu eder. Göçebe bir toplum olmanın verdiği dışarıdan saldırılara sürekli açık olmak, kocası av veya savaşırken güçlü olmasını gerektirir.

5.3. Deli Dumrul’un Eşi

Kadın doğası gereği fedakâr bir varlıktır. Büyürken ailesine, evlendikten sonra eşine, çocuğuna her şeyini feda eder. Kadını bu ve başka özellikleriyle Dede Korkut Hikâyeleri’nde işlenmiştir görürüz. Dede Korkut Hikâyeleri’nde farklı tipte kadın vardır demiştik. Alp, sadık, ideal eş, anne, fedakâr... Dede Korkut’un Duha Koca Oğlu Deli Dumrul hikâyesinde geçen Deli Dumrul’un eşi, hikâyelerdeki kadın tipleri arasındaki en fedakâr kadın tipidir. Hikâyede adı verilmemiştir ama isminin geçmesi gerektiğini

⁴ Kahraman, baba yiğit.

⁵ Ansızın, birdenbire

⁶ Baskın, akın.

⁷ Zayıf, güçsüz.

⁸ Yalan, iftira.

hikâyesinden anlıyoruz. Kocasına olan sevgisi yönüyle örnek bir tiptir. Eşine az rastlanır bir kadındır Deli Dumrul'un eşi.

Deli Dumrul, kuru bir derenin üstüne bir köprü yapıp gelen gidenden para toplamaktadır. Benden güçlü olan varsa gelip dövüşün, derdi.

Bir gün köprünün yanına birileri gelip durmuştu. Onlardan bir yiğit hastalanıp ölmüştü. Yiğidi kimin öldürdüğünü sorduğunda Allah'ın emriyle Azrail'in canını aldığını öğrenir.

Dede Korkut Hikâyeleri İslamiyet'e geçiş ürünü hikayeleridir. Bu yüzden hikâyelerde hem İslami öğelere hem de İslam öncesine ait öğelere rastlanır. Bazı hikâyelerde savaşa gitmeden önce iki rekât namaz kılmaya ve sakalı uzun müezzinin ezan okumasına, Basat'ın Tepegöz'ü öldürmeden Hz. Muhammed'e salavat getirmesine de rastlanır. Bamsı Beyrek'in şarap içmesine de rastlanır. Deli Dumrul da daha Müslüman olmamış, İslamiyet'le tanışmamış bir Oğuz'dur. Azrail'in kim olduğunu bilmez, varlığından haberdar değildir.

'Mere Azra'il didüğünüz ne kişidür kim adamun canun alur, ya kadir Allah birlüğün varlığın hakkı-y-içün 'Azra'ili menüm gözüme göstergil, savaşayım çekişeyim dürişeyim, yahşı yigidün canın kurtarayım, bir dahı yahşı yigidün canın almaya didi.' (Ergin, 2021). Deli Dumrul Hikâyede her ne kadar zorba biri gibi görünse de buradan anlıyoruz ki insanlara yardım etmeyi seven biridir. Tanımadığı bir insanın zulme, kötülüğe uğradığını görünce çekinmeden ona yardım etmeye gitmektedir. Bu yardımda kendisinin ne kadar güçlü olduğunu göstermesi de vardır elbette.

Hak Teâlâ'ya Deli Dumrul'un bu sözleri hoş gelmez ve Azrail'e gidip Dumrul'a haddini bildirmesini, canını almasını söyler.

Azrail adı kelime olarak aslında Kur'an-ı Kerim'de ve hadislerde geçmez, Kur'an-ı Kerim'de 'ölüm meleği' diye geçer. Azrail olarak daha çok Yahudilikte geçmektedir.

Deli Dumrul evinde 40 yiğidi ile yiyip içerken Azrail gelir. Deli Dumrul Azrail'i hiç kimseye benzetemez. Ne askere ne kapıcıya. Gözleri karardmıştır. Azrail öyle bir halde görünür ki günahkâr insanlara, insan onu görmeye dayanamaz. Bir rivayete göre Hz. İbrahim, ölüm meleğine, 'Bana kötü insanların ruhunu aldığın surette görün.' dedi. Ölüm meleği: 'Sen bu sureti görmeye dayanamazsın.' dedi ise de Hz. İbrahim ısrar ederek: 'Dayanırım.' dedi. Ölüm meleği: 'Yönünü dön.' buyurdu. Hz. İbrahim döndü ve meleğin yüzünü görünce onu kapkara, saçı sakalı karışmış, pis pis kokar, siyah elbiseli, ağız ve burun deliklerinden ateş ve dumanlar fışkırır vaziyette gördü. Buna dayanamayarak düşüp bayıldı. Deli Dumrul, Allah katında günahkârdır, Azrail'e meydan okumuştur.

Deli Dumrul aydur:

Mere ne heybetlü kocasın

Kapuçılar seni görmedi

Çavuşlar seni tuymadı

Menim görür gözlerim görmez oldu

Tutar menüm ellerüm tutmaz oldu

Ditredi menüm canum cuşa geldi

Altun ayağum elümden yire düşdi

Ağzum içi buz kibi oldu

Mere sakalçuğı ağça koca

Gözçügezi çöngü koca

Mere ne heybetlü kocasın digil mana

Kadam belam tokınur bu gün sana didi (Ergin, 2021).

Deli Dumrul, Azrail'in heybeti karşısında ne yapacağını bilemez. Karşısında bir insan görmeyi beklerken böyle birinin çıkması onu şaşırtır, korkudan buz kesilir. Buna rağmen Azrail'e kılıcını sallar ama Azrail birden güvercin olup uçar. Deli Dumrul, atına binip gider birkaç güvercin öldürür ve ansızın atının üstünde Azrail belirir. At Azrail'i görünce ürker, hırlar. Aydur:

Mere Azra'il aman
 Tanrının birliğine yokdur güman
 Men seni böyle bilmez idüm
 ...
 Ne söyledüm bilmedüm
 Birliğe usanmadum yiğitliğe toymadum

Canum alma Azra'il meded (Ergin, 2021). Deli Dumrul pişman olur yaptığından ve af diler, canını bağışlamasını ister. Azrail de acır Deli Dumrul'a. Azrail Deli Dumrul'dan kendi canına karşılık bir can bulması koşuluyla onu affedebileceğini söyler. Deli Dumrul'un anne ve babasıyla eşinden başka kimsesi yoktur. Anne ve babasına gider. Babasından kendi canına karşılık babasının canını ister ama baba bütün malım mülkümü istersen ala ama 'Dünya şirin, can aziz.' der ve canını biricik oğlu için vermez, annene git, der. Deli Dumrul annesine gider. Annesi de babası gibi 'Dünya şirin, can aziz.' der ve canını oğluna feda etmez.

Dede Korkut Hikâyeleri'nde genellikle bütün anneler çocukları, oğulları için canlarını seve seve feda eder, çekinmezlerdi ama Deli Dumrul'un annesi diğer annelerden bu yönüyle ayrılır. Boğaç Han'ın annesi Boğaç'ı bulmak ve kurtarmak için korkmadan, can korkusu olmadan atına binip onu aramaya gider. Tepegöz'ün annesi Peri Kız, oğlunun zarar görmemesi için ona parmağına takması için yüzük verir. Bütün anneler koruyucudur Dede Korkut Hikâyeleri'nde, Deli Dumrul'un annesi hariç. Oğlu için canını feda etmez.

Bütün umutları tükenen Deli Dumrul, eşine gidip helallik ister son kez, ondan canını istemez bile. Durumu anlatır eşine. Vedalaşıp Azrail'e canını vermeye gidecektir. Eşi olanları duyunca hiç düşünmeden, gözünü kırpmadan Deli Dumrul için, eşi için, evinin direği için canını seve seve vermek ister.

Aydur:
 ...
 Göz açuban gördüğüm
 Könül virüp sevdüğüm
 Koç yigidüm şah yigidüm
 ...
 Senün ol muhannet anan baban
 Bir canda ne var ki sana kıyamamışlar
 Arş tanığ olsun kürsi tanığ olsun
 Yir tanığ olsun gök tanığ olsun
 Kadir Tanrı tanığ olsun
 Menüm canum senün canuna kurban olsun, didi (Ergin, 2021).

Deli Dumrul'un eşi Dede Korkut'taki kadınlar içinde fedakâr tipe en iyi örnektir. Kocasını istememesine rağmen kendisi düşünceli davranarak canını vermeye razı olur. Çünkü kadın için koca hayat, dünya demektir. Kocasının olmadığı bir dünyada yaşamak ona uygun değildir. Onsuz yaşayacağına yaşamamak yeğdir. Deli Dumrul da karısını düşünür ve kendisi öldükten sonra bütün malını eşine bırakır. Onun yokluğunda rahat bir şekilde hayatını devam ettirmesini ister.

Deli Dumrul'un eşi kadın tiplerinden ideal eş tipine ve fedakâr kadın tipine örnektir. Bu tip kadınlar evine, çocuklarına, ailesine bağlı kadınlardır ve kendilerinden çok onları, ailesini düşünürler.

Normalde bir annenin yapması gerek fedakârlığı eş yapmıştır. Kadının bu fedakârlığını Tanrı da görmezden gelmemiştir ve Azrail'den kadının canı yerine Deli Dumrul'un anne ve babasının canını almasını ister. Karı kocanın beraber yaşamalarına izin verir. Kadın da fedakârlığının karşılığını kocasıyla hayatına devam etmesiyle alır.

5.4. Uzun Boylu Burla Hatun

Dede Korkut Hikâyeleri'ndeki bir diğer kadın Boyu Uzun Burla Hatun'dur. Burla Hatun, Dede Korkut'ta iki hikâyede geçer. Biri Kazan Bey'in Oğlu Uruz Bey'in Tutsak Olması hikâyesi, diğeri Salur Kazan'ın Evinin Yağmalandığı Boy hikâyesidir. Burla Hatun, Salur Kazan'ın hanımıdır, Uruz'un annesidir. Hikâyelerde karşımıza hem anne hem eş hem de savaşçı kadın rolünde çıkar.

Salur Kazan'ın Evinin Yağmalandığı Boy hikâyesinde kâfirler Salur Kazan'ın yokluğunu fırsat bilip Salur Kazan'ın boyuna saldırırlar ve her yeri yağmalarlar. Eşi Uzun Boylu Burla Hatun'u, oğlu Uruz'u, annesini, hazinesini, genç kızları alıp esir ederler. Kâfirlerin başı Şöklî Melik, Salur Kazan'ın canını daha çok yakmak için karısına içki sundurup utandırmak ister ve onun namusuna göz koyar ama esir aldıkları içinden hangisinin Burla Hatun olduğunu bilmez. Sorduklarında her biri kendisinin Burla Hatun olduğunu söyler.

Her hanımın yanında bulunan 40 ince belli kız vardır Oğuzlarda. Hanımları nereye giderlerse kızlar da yanlarında olurlar ve bu kızlar hanımlarına zarar gelmesine müsaade etmezlerdi. Hanımları için kendi canlarını feda ederlerdi. Buradaki Burla Hatunun da maiyetindeki genç kızlar Burla Hatun'u korumak için ellerinden geleni yaparlardı.

Şöklî Melik eğer Burla Hatun ortaya çıkmazsa oğlu Uruz'a zarar vereceğinin söyler. Uruz'un etini kesip herkese yedireceğini ve yemeyen olursa onun Burla Hatun olacağını söyler. Bunu duyan anne Burla Hatun oğluna da kocasının namusuna da zarar gelmesini istemez. Gidip gizlice oğlu Uruz ile konuşur. Durumu oğluna anlatır. Burla Hatun, oğlunun canı ile Kazan'ın namusu arasında kalır. Uruz aydur:

Ağzun kurusun ana, dilün çirüsin ana, ana hakkı Tanrı hakkı degülmise-y-idi kalkubanı yirümden tura-y-idüm, yakan-ile boğazundan tuta-y-idüm, kaba ökçem altına sala-y-idüm, ağ yüzünü kara yire depe-y-idüm, ağzun ile burnundan kan şorlasa-y-idüm, can tatlusın sana göstere-y-idüm, bu ne sözdür, sakın kadın ana menüm üzerime gelmeyesin, menüm için ağlamayasın, ko beni kadın ana çengele ursunlar, ko etümden çeksünler kara kavurma itsünler, kırk big kızınun önine iletsünler, onlar bir yidüginde sen iki yigil, seni kâfirler bilmesünler, tuymasunlar (Ergin, 2021).

Oğul Uruz için kendi canından çok annesinin ve babasının iyi olması önemlidir. Annesinin babasının namusuna laf geleceğine ölmeyi yeğler. Oğuzlarda namusa önem verirlerdi, Şöklî Melik de bunu bildiği için Kazan namusuna dokunmak ister ki Kazan insan yüzüne çıkamasın, utansın. Uruz'a göre kendisi gibi bir oğul bulunabilir ama namus gitti mi, şeref gitti mi geri gelmez, insanın canından daha değerlidir.

Bir çocuk için anne kutsaldır, oğul anneye bağlıdır. Salur Kazan Şöklî Melik'e gelip ilkin annesini ister. Servetim, hazinem, koyunlarım, oğlum, kırk ince belli kızın hepsini al ama annemi bana ver, der. Anneye verilen değeri buradan anlayabiliriz. Dokuz ay karnında taşımış, büyümüş annenin hakkı ödenmez.

Burla Hatun'un adının geçtiği bir diğer hikâye Kazan'ın Oğlu Uruz'un Tutsak Düştüğü Hikâyesidir. Bu hikâyede alp tipinin ve anne motifinin özelliklerini açıkça göstermektedir Burla Hatun. Annenin oğluna olan sevgisi ve oğlu için kocasına söyledikleri ve de oğlunu...

Kazan ile oğlu Uruz bir gün beraber ava giderler. Ava gittiklerini duyan kâfir beyi Tekür, 16 bin adamını toplayıp Kazan ve Uruz'a saldırırlar. Saldırıda Uruz yaralanıp attan düşer ve onu koruyan 40 yiğidi bu uğurda şehit düşer. Kâfirler Uruz'u yakalayıp ellerini kollarını bağlarlar. Kazan, Uruz'u bıraktığı yerde bulamaz. Kazan'ın beyleri Uruz'un korkut kaçtığını söylerler. Kazan da atına atlayıp eve doğru gider.

40 motifi Dede Korkut Hikâyeleri'nde ve eski Türk anlatılarında sıkça kullanılan bir motiftir. Beyin kırk yiğidi, bey oğlunun kırk yoldaşı, bey hanımının kırk ince belli genç kızı, düğün kırk gün kırk gece devam ederdi. Günümüzde de 40 motifinin izleri hala devam etmektedir. Ölünün kırk çıkma, kırk kere maşallah, yeni doğan bebeğin kırk geçmeden kimseye gösterilmemesi, bir kahvenin kırk yıl hatırının olması vs.

Kazan'ın eşi Boyu Uzun Burla Hatun, oğlunun yolunu gözlemektedir, Uruz'un ilk avı olduğu için şölen hazırlatır. Salur Kazan gelince oğlunu yanında göremedi, üzüldü, gözleri yaşla doldu.

Burla Hatun aydur:

Berü gelgil Salur Bigi Salur görki

Başum bahtı ivüm tahtı

Han babamun güyegüsü

Kadun anamun sevgüsü

...
 İki vardun bir gelürsin yavrım kanı
 Karanu dün de bulduğum oğlum kanı
 Bir bigüm görünmez bağrum yanar
 Aşılan aşılan kayalardan Kazan oğlan uçurdun-mı
 Talı Sazun aslanına yidürdün-mi
 Yohsa kara dinlü kafire uğratdun-mı
 Ağ ellerin karusından bağlatdun-mı
 Kafir önünçe yorıtdun-mı
 Dili damağı kurıyup dört yanına bakturdun-mı
 Kara gözden acı yaşın dökdürdün-mi
 Kadun ana big baba diyü buzlatdun-mı, didi (Ergin, 2021).

Kadın, Dede Korkut'ta kocasına olan sevgisini üzüntü halinde, ağıt yakarken dahi olsa belirtir. Burla Hatun da kocasına kızmadan, güzel bir dille oğlu Uruz'un nerede olduğunu, ona ne olduğunu söylemektedir.

Salur Kazan, Burla Hatun'un dediklerine dayanamaz ve Uruz'un avda olduğunu söyler. Burla Hatun da eğer avdaysa hiç durma, sen de atına binip yanına git, dedi. Kazan, oğlunun esir olduğunu anlayıp kâfirin konakladığı yere geldi. Bir saldırır, iki saldırır ama durmanı tek başına yenemez. Kazan'ın gelmediğini, geç kaldığını gören Burla Hatun dayanamaz ve yanındaki 40 ince belli kızı alıp atına binerek yardıma gider. Kazan'a yetişir. Aydur:

Kara aygırın cılavısını mana tartıgil yigit
 Tike tutup yüzüme bakgil yigit
 Altundağı kara aygırı mana virgil yigit
 Elündeki süvri cıdanı
 Yanundağı gök poladunı mana virgil yigit
 Bu günümde umud olgil mana
 Kala ölke vireyin sana, didi (Ergin, 2021).

Savaşçı kadın tipine giren Burla Hatun oğlunu kurtarmak, kocasına yardım etmek için korkusuzca 40 kızı da yanına alıp gider. Dede Korkut Hikâyelerinde savaşçı tipine tam tamına uyan iki kişilik vardır, onlardan biri Burla Hatun, diğeri Selcen Hatun. Her ikisi de kocalarına yardım etmek için ellerinden geleni yapar ve kılıçlarını alıp atlarına binip savaşır. Aileyi bir arada tutmak için üzerlerine düşeni yaparlar.

Salur Kazan, eşi Burla Hatun'u at üstünde tanımaz. Diğere Oğuz beyleri de gelince hep beraber kâfire saldırırlar ve Tekfür'u yenerler. Çoğu kâfiri öldürürler. Salur Kazan oğlu Uruz'u kurtardı. Bunun şerefine 40 tutsak oğlanla 40 tutsak kızı serbest bırakırlar.

Savaşçı kadın tipine Türk tarihinin her döneminde rastlarız. Kurtuluş Savaşı'nda Çete Ayşe, Hene Hatun, Şerife Bacı, Halime Çavuş ve daha niceleri savaşçı kadın tipine birkaç örnektir.

6. SONUÇ

Dede Korkut Hikâyeleri İslam'a geçiş ürünleridir. Hikâyeler Oğuzların hayatını, geleneklerini, kendi aralarında ve komşularıyla yaptıkları savaşları anlatır. Hikâyede geçen Dede Korkut, hikâyelerin yazarı değildir. Hikâyelerde nasihat eden, kahramanlık yapan çocuklara ad koyan, her hikâyenin sonunda dua eden, yeri geldi mi kız isteyen bilge bir tiptir.

Dede Korkut Hikâyeleri'nde kadına değer verilir, sözleri dinlenirdi. Kadın sadece çocuk bakıp ev işlerini yapmazlardı. Kadın hem savaşır, çocuğunu eğitir, kocasına nasihat eder. Dede Korkut kitabının Mukaddime kısmında kadınlara yer verilir, hangi kadınlardan uzak durmalıyız, hangi kadınla evlenmeliyiz, bunlardan bahsedilir.

Dede Korkut Hikâyelerinde pek çok kadın tipine rastlarız ama en çok alp tipi kadın, ideal eş ve anne olan kadın karşımıza çıkar. Fakat Dede Korkut'ta bir kadın dört ya da beş farklı tipin özelliklerini de üzerinde taşıyabilmektedir. Örneğin Dirse Han'ın karısı hem alp tipi bir kadın hem anne hem evinin hanımı hem bilge hem de sanatçı/ozan tipi bir kadındır (Yakıcı, 2007).

Kadın Oğuzlarda güçlü kuvvetli olmak zorundaydı. Kadın da erkek de eşinin güçlü olmasına dikkat ederdi. Göçebe bir toplum hayatının zorunlu kıldığı kuvvetli insan tipine olan ihtiyaç hem erkekler hem de kadınlar için geçerli olmuştur. Mehmet Kaplan'a göre göçebe toplumunda erkeğin kadını, kadının erkeği kuvvet ve cesaret bakımından denemesi bunun için çok önemlidir (Kaplan, 2002)

Hikâyelerde geçen Burla Hatun, Selcen Hatun, Banu Çiçek kendi hikâyeleri olan, kadına değer verildiğini göstermesi açısından önemlidir. Dede Korkut Hikâyeleri'nde kötü tipli kadına rastlanmaz. Bir bey karısına kötü davranmaz, aynı şekilde kadın da oğluna, eşine kötü davranmaz. Bütün kadınlar erdem bakımından örnek olabilecek tiplerdir. Dede Korkut Hikâyeleri kadınlarda olması gereken özellikleri göstermektedir bize. Kadının değer gördüğü, kendini iyi hissettiği bir aile de toplum da gelişir, mutlu olur. Kadın mutluydu aile mutludur, aile mutluydu toplum mutludur. M. Kemal Atatürk'ün istediği muasır medeniyetler seviyesine bu şekilde ulaşılabilir.

KAYNAKÇA

Batuta, İ. (1971). *Seyahatname*. Yapıkredi Yayınları.

Binyazar, A. (1996). *Dede Korkut Kitabı*. Yapıkredi Yayınları.

Veliçeoğlu, N. (2019). *Dede Korkut Hikayeleri Derleme*. Nilüfer Yay.

Ergin, M. (2004). *Dede Korkut Kitabı*. Boğaziçi.

Ergin, M. (2009). *Dede Korkut Kitabı*. Türk Dil Kurumu.

Ergin, M. (2021). *Dede Korkut Kitabı 1-2*. Türk Dil Kurumu.

Kaplan, M. (2002). *Dede Korkut Kitabında Kadın*. Dergah Yayınları.

Özsoy, B. S. (2008). *Dede Korkut Kitabı*. Akçağ.

Yakıcı, A. (2007). Dede Korkut Kitabında Görülen Ozan Tiplerinin Türkiye Sahası Aşıklık Geleneğinin Oluşmasına Etkisi. *Milli Folklor*, (73), 40-47.